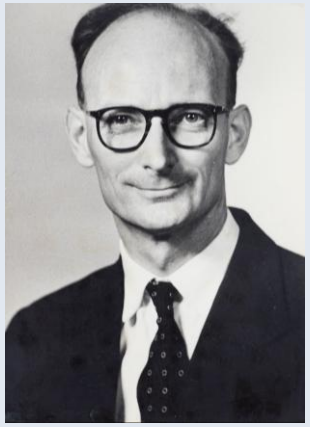
Лингвистикалық философия. 9-дәріс.

Остин және Серль: сөйлеу актілері философиясы

Негізгі ұғымдар, жіктемелер және зерттеу логикасы

Дәріскер: Кузембекова Ж.Ж. PhD, қауымдастырылған профессор

Тіл ақпарат қана емес, әлеуметтік әрекет

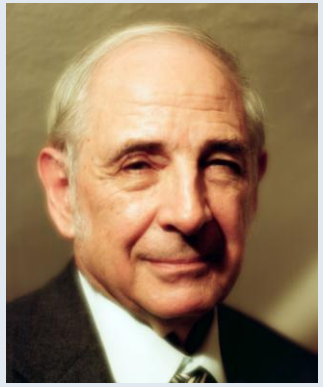

Остин

Айтылым сөйлеу арқылы жасалатын әрекетке айналады.

Серль

Бұл әрекеттерді иллокутивтік түрлер бойынша жүйелейді.

Негізгі сұрақ

Сөйлеуші нені айтты емес, қандай әрекет жасады?

Констатив пен перформатив: айту және істеу

КОНСТАТИВ

Шын немесе жалған деп бағаланатын хабарлау.

ПЕРФОРМАТИВ

Айтылған сәтте белгілі бір әлеуметтік әрекетті жүзеге асыру.

МЫСАЛ

«Мен уәде беремін» / «I promise»: қызметін форма ғана емес, ниет пен контекст анықтайды.

Бір айтылымның үш қабаты

1

Локуция

Дыбыстарды, сөздерді және сөйлемді құрау.

2

Иллокуция

Уәде беру, сұрау, бұйыру, ескерту сияқты мақсатты әрекет.

3

Перлокуция

Тыңдаушыға әсер ету, сендіру немесе әрекетке итермелеу.

Айтылымның формасы, мақсаты және тыңдаушыға әсері бір-бірінен ажыратылады.

КОНТЕКСТ

Иллокутивтік күш контекст арқылы ашылады

Бір сөйлем

Әр жағдайда әртүрлі әрекет атқара алады.

МЫСАЛ

«Есікті жаба аласыз ба?»

Қабілет туралы сұрақ та, сыпайы өтініш те болуы мүмкін.

Интерпретация

Интерпретацияны сөйлем формасы, сөйлеушінің ниеті және әлеуметтік жағдай бірге қалыптастырады.

СЕРЛЬ

Серльдің сөйлеу актілері жіктемесі

Жіктеу сөйлеушінің негізгі иллокутивтік мақсатын көрсетеді.

Ассертивтер

Пікір, сипаттау, тұжырым.

Директивтер

Сұрау, бұйыру, кеңес беру.

Комиссивтер

Уәде, міндеттеме, ниет білдіру.

Экспрессивтер

Алғыс, кешірім, қуаныш білдіру.

Декларативтер

Институционалдық мәртебені өзгерту.

СӘТТІЛІК ШАРТТАРЫ

Қашан акт іске асады?

Форма жеткіліксіз: әрекеттің орындалуы әлеуметтік жағдайға тәуелді.

Шарт	Актінің орындалуы
Мәртебе	Сөйлеуші мен жағдайдың тиісті мәртебесі болуы керек.
Процедура	Орындалу тәртібі әлеуметтік тұрғыдан танылған болуы қажет.
Ниет	Ниет, шынайылық және кейінгі міндеттеме нәтижеге әсер етеді.
Контекст	«Уәде» формасы өздігінен жеткіліксіз: институционалдық контекст маңызды.

САЛЫСТЫРУ

Екі теориялық бағыт

Форма мен шарттарды талдау контекстегі әрекетті түсіндірумен толықтырылады.

Өлшем	Формалды-аналитикалық бағыт	Қолданысқа бағдарланған бағыт
Негізгі сұрақ	Мағына қандай шартпен анықталады?	Айтылым контексте қандай әрекет атқарады?
Дерек	Логикалық форма, референция, ақиқат шарттары	Диалог, жағдаят, әлеуметтік норма
Шектеу	Контексті толық қамтымауы мүмкін	Жалпылау мен формализация күрделі

ЗЕРТТЕУ ПРАКТИКАСЫ

Докторант үшін зерттеу алгоритмі

1

Теорияларды анықтау

Бәсекелес теорияларды және негізгі әдебиетті анықтау.

2

Ұғымдарды операцияландыру

Дерек пен интерпретацияны бөлу.

3

Деректі іріктеу

Корпус, мәтін немесе сұхбат деректерін іріктеу.

4

Шекті көрсету

Қарсы мысалдарды талдап, қорытындының қолданылу шегін көрсету.

Докторанттарға арналған аналитикалық тапсырмалар

• «Констатив пен перформатив» бойынша екі ғылыми ұстанымды салыстырып, әрқайсысының кемінде бір күшті және бір әлсіз жағын дәлелдеңіз.

• «Локуция, иллокуция, перлокуция» ұғымын қазақ және ағылшын тілдерінен алынған екі мысал арқылы талдаңыз; дерек пен интерпретацияны бөлек көрсетіңіз.

НЕГІЗГІ ҚОРЫТЫНДЫ

Сөйлеу – мағына мен әрекеттің тоғысы

Түсіндіру

Сөйлеу актісін түсіндіру үшін форма, ниет және контекст қатар қарастырылады.

Бағалау

Теорияны мазмұндау жеткіліксіз: оның дәлелін, күшті және әлсіз жақтарын бағалау қажет.

Зерттеу

Диссертациялық зерттеу нақты дерекке, анық ұғымға және логикалық аргументке сүйенеді.